

Живцем поховані
Іван Семенович Нечуй-Левицький

Іван Нечуй – Левицький

ЖИВЦЕМ ПОХОВАНІ

Живцем поховані

Був я на службі в далекому краї на півночі, в Седльці, в уніятському краї на Подляссі і літом поїхав на Україну на вакації, щоб одвідати родину та побачить рідний край, ті місця, де пройшли мої дитячі та молодечі літа, найлуччі літа мого віку.

Пізнім ранком виїхав я з Києва по залізній дорозі на Одес і через дві станції пересів у Фастові на миколаївську лінію. Сумні соснові ліси минули й зовсім зникли. Вокзали ніби тонули в акаціях, липах та осококах. З квітників коло вокзалів подекуди виглядали поміж акаціями черешні, морелі (абрикоси) та волоські горіхи. Край залізної дороги потяглися стінами живоплоти од снігових заметів. На зелених живоплотах витикались попільясті дикі оливкові дерева, неначе потрушені борошном. Скрізь коло вокзалів зеленіли свіжі газони в скверах. На їх манячили ніби вимальовані на зеленому полі чудернацькі взорці з декоративних травок та усяких квіток. Сторожки тонули в вишнях та черешнях, ніби по пояс стояли в оргинії, мальві, маківках, гвоздиках та чорнобривцях. Це вже край квіток, край ясного палкого сонця, край поезії. Одразу знать, що тут люде люблять квітки, замиловані в квітках. День розгорювався пишний, ясний. Звідусіль пахло житами, усякими польовими квітками. Луки, мочарі, вогкі млаки неначе чиясь рука густо – прегусто засіяла квітками, неначе встелила їх квітчастими килимами. За Россю вже мріли гори, горби та пригорки в поетичній далечині. От і рідний край. Як радісно на серці! Якою поезією повіяло на мою душу! На думку спадала пісня, і пісня весела; веселі мотиви залунали в душі. Он вже недалечко Біла Церква неначе потонула в розлогіій долині над Россю, в садках та гаях. Незабаром з сизої імли виглянули дві високі муровані дзвіниці та бані церков, висунувся присадкуватий костьол. Незабаром поїзд спинився. Я вихопився з вагона, перебіг через вокзал і вийшов на портик, котрий виходив на подвір'я. Мені треба було згодить візника до недалекого села, де жили мої родичі. Я став на ганку, окинув очима широке подвір'я, схоже більше на розкішний садок, ніж на вокзальні звичайні забатнені й засмічені задвірки. І тут на мене повіяло поезією. Через увесь широкий двір розтягся подовжастий сквер, навкруги засаджений акаціями, навкруги обсаджений оргиніями, ніби застелений зеленим газоном із взорцями з квіток та кольорових трав, пістрявий та гарний. По один бік скверу під забудуванням серед зеленого дерева неначе горів квітник, густо закиданий здоровими, як кулаки, цініями усякого кольору. По другий бік дворища неначе сміялись між зеленим деревом розкішні кущі мальви, рясно

обквітчані квітками, а між ними маки, жовті гвоздики, петунія. Навкруги скрізь білили в цвіту кущі жасмину. Квітки, зелень і ще квітки сливе суспіль! Неначе їх хто понасипав, понакидав оберемками. Усе дворище пахло жасмином. Було знать, що тут живуть залюбленики в квітках.

А кругом скверу по широкій вимощеній дорозі стояв закруглений тісний рядок візників. Фаетони були все єврейські, стародавні, перекуплені з десятих рук, схожі на єгипетські фараонові колісниці, з обідраним сукном з – під котрого виглядали полудрабки, неначе голі ребра. Шкапи були все захуджені, миршаві, сухоребрі. На високих козлах манячили так само худі жидки, жовті, сухорляві, убого убрані, неначе хтось натикав живих мерців не на фаетонах, а ніби на якихсь марах та катафалках. На євреях аж лисніло заношене, засмальцьоване дрантя. Серед зеленого дерева та газонів, серед маси пишних квіток текла ніби течія з голих полудрабків, сухих конячих ребер та живих мумій.

Пишний сквер був ніби оперезаний і зеленими штахетами, і драним злинялим поясом, знятим з старця. Я оглянув той довгий, нужденний закруглений рядок фаетонів, і уся поезія, котрою повівало на мене гарне зелене квітчасте подвір'я, уся краса його одразу зникла, неначе засунулась за чорні хмари.

Приїжджі пасажери кинулись до фаетонів годити візників. Євреї з козлів замахали батогами, кричали, закликаючи пасажирів до своїх фаетонів. Фактори обступили мене навкруги, запрошували до гостиниць, трохи не смикали за поли. На подвір'ї піднявся галас, шум, крикнява. Я став і тільки поглядав на ту ніби довгу низку густо нанизаних драбинчастих фаетонів. Не хотілось мені живцем класти себе на катафалки, що розтрясли б і живі і мертві кістяки. Ті фараонові колісниці вже не раз далися мені взнаки, і не раз, і не два вже вони добре наштовхали мені боки.

В довгому рядкові візників я примітив на козлах кілька погоничів в жупанах та свитах. Фаетони в їх були трохи кращі: ті фаетони висилали на біржу для заробітку місцеві небагаті панки. Я попростував до тих фаетонів, щоб вибрати собі догіднішу підводу. Підводжу я очі вгору – на козлах одного фаетона стримить погонич в картузі, в куценькій новій свитці, гарний на вроду, білий з лица, з довгими кудлатими вусами, з підстриженою борідкою, з блискучими темними очима.

«Чи це мужик, чи пан? Чи наймит, чи хазяїн фаетона?» – майнула в мене думка: на йому мужицька одежа, а з лица зовсім пан, неначе на козлах сидів переодягнений за наймита справдішній панок: стан тонкий, постать рівна, руки білі, з лица красунь. І тикати на його було якось ніяково. Фаетончик в його був новий, чистенький, коні добрі, неначе вгодовані.

– Чи повезете мене до села оце зараз? – спитав я в візника.

– А чом же? Я часто одвожу панів то в села, то в сахарні. В мене фаетон добрий, не трусський. До вечора вже й на місці будете, – говорив погонич, і голос в його був не сипкий та хрипкий, який буває здебільшого в селян, а чистий, дзвінкий, баритоновий.

Я згодив його, сторгувався і сів у фаетон. Він звернув на бік, видрався з рядка фаетонів, і коні пішли риссю, обминаючи довгий рядок єврейських шкап та скрипучих колісниць, та усяких чортопхайок – таратайок.

- Чи це ваші коні та фаєтон? - спитав я в візника.

- Ні, не мої коні, не мій і фаєтон, - обізвався він і повернув до мене голову, осміхаючись: певно, про це його часто питали подорожні.

Цей візник був задля мене істинно загадка. Я окинув очима його постать: плечі широкі, стан тонкий, навіть закритий катанкою з не дуже товстого сукна; шия біла, не мужицька, не порепана; темно - русяве тонке волосся кругом шиї аж вилискується.

- А чий же це фаєтон? - спитав я знову у недомислі.

- Старого посесора Гнідинського. Він передніше був посесором, держав у посесії одно село в графа Браніцького. А тепер він, надбавши грошей та усякого добра, поставив собі домок у Білій Церкві й живе без діла на старості літ. Я в його служу за наймита. Він висилав мене з фаєтоном на біржу на заробітки.

- То ви в його за наймита? - аж крикнув я зачудований.

- За наймита, - обізвався погонич і знов обернув до мене голову й осміхнувся.

- Але ж ви на наймита зовсім не схожі, - сказав я.

- Бо я, бачите, не з міщан. Я дворянин, шляхтич, як нас тут звать. Ми шляхтичі з батьків, з дідів. Мій старший брат був «чиновником», служив у Києві в канцелярії губернатора, а потім служив в Умані та оце недавно помер од чахотки.

«Що це за диво! Що це за проява везе мене? А може це якийсь чванько, що зловживає довірністю легкодумних проїжджих панків, аби почванитись своїм родом перед панками: знайте, мов, що й я пан, хоч і сиджу на козлах з батогом, але мені личило б і було б уподобніше сидіти з вами рядом в фаєтоні. А коли я на козлах тепер, то це так собі випадком випало», - вертілася в мене думка.

Я зацікавився й почав розпитувати свого візника. Він повертав до мене голову, щось говорив, розказував. Але я тільки бачив його коротко підстрижену борідку й одного кудлатого вуса поверх борідки. Слів не можна було чути. Колеса стукотіли на новій мостовій. Фаєтони гнались до міста наче наввипередки й випереджували нас. Проти нас тяглася до вокзала валка з вагою на возах, навантажених усяким крамом, земляним вугіллям, мішками з пашнею та питльованим борошном. Колеса деркотіли, аж ніби кричали. Мостова аж двигтіла під возами, навантаженими мішками з пшеницею та залізом хурами. Розмовляти не можна було ні на який спосіб.

От коні влетіли в містечко, здорове, як город, перебігли через кілька жидівських смердячих улиць, і наш фаєтон вискочив на базарне місто, здорове, як вигон, обставлене мурованими домами, і неначе пірнув між вози. Базар ще не роз'їхався. Курява стояла, неначе дим пожежі. Базар ніби грав возами, волами та кіньми в «тісної баби». Місто було ніби закидане возами. Фаєтон ледве пропхався вуличкою поміж возами, зачепив колесом кілька

людських осів та коліс, штурхнув дишлем у спину кільком єврейським балагулам і вилетів на широку вулицю, що йшла на поштовий трахт. Зазеленіли старі садки по обидва боки вулиці. З садків, з гайків виглядали невеличкі муровані й дерев'яні домки, дачки. Заманячили в квітниках перед домками усякові квітки. Тут живуть панки, підпанки та міщани. Стало тихіше. Гармидер стихився. Можна було балакати.

- Хто ж був ваш батько? - спитав я в свого візника.

- Мій батько був дворянин православної віри, не католик. Він мав свою землю - десятин з шістдесят, коли не більше, он там за Россю, по праву руку од гори. Мій батько був поміщик з діда, з прадіда.

- Як же воно так вийшло, що ваш батько мав землю, був дідич, а ви тепер за погонича в якогось пана Гнідинського? - спитав я, здивований таким випадком.

- Про це довго розказувать: багато говорить - та нічого слухать, як кажуть у приказці. Нехай от як заїду до своєї хати, то я вам розкажу. Я забіжу на часок додому, дам коням оброку, пополуднаю та візьму на дорогу кирею, бо як часом нападе дощ, то я змокну до сорочки. В нас оце перепадали страшні тучні дощі. Ось недалечко й моя хата, ондечки за тими високими осокорами.

- Як же вас прозивають?

- Я Василь Свікліцький. Батько мій був дворянин. Я й документи його маю. А земля й ґрунт пропали для мене навіки. Тільки й осталась у мене хата, бо й огород, і садок, і левада - вже тепер не мої й не моїх дітей.

- А чие ж воно теперечки? - спитав я.

- Графа Браніцького. Усе пропало. А я тепер служу за наймита - сказав Свікліцький і спинив коні коло воріт.

- Ось і моя хата. Коли ви не дуже хапаєтесь в село, то я заїду на часок, бо вже час ставить коні на - попас, та й сам я з'ім чого - небудь на дорогу.

- Добре! Заїжджайте. Мені можна й загаятись, бо там в селі діти не плакатимуть, жінка не лаятиме.

З хати вибігла жінка Свікліцького, ще молода й гарна, кругловида, з пухкими щоками, тілиста, жвава, проворна й кокетлива. Була неділя. Свікліцька убралася чепурненько. Було знать по її одежі, що вона любила усякові убрання. Вона вибігла в чорному куценькому керсеті, в ясній, ніби білій спідниці, неначе обсіпаній червоними букетиками, а внизу обшитій на п'ядь смугою чорного плису. На ногах аж горіли червоні сап'янці. Шия аж вгиналась од разків доброго намиста, од дукачів та бусів. На голові зеленіла ясно - зелена хусточка, поцяцькована дрібненькими пуп'янками рожі та маківками. Зелені й червоні торочки спадали од хустки на шию. Свікліцька міцно вхопила ворота й ніби заіграшки одкинула їх набік однією рукою. В другій руці в жмені вона держала насіння й лузала його ніби на льоту. Вона кинула вгору на Василя гострими карими очима. Василь з козел осміхнувся до неї й погнав коні у двір, весь зарослий зеленим шпоришем.

- Ого - го, Свіклицький! Як я бачу, в вас жінка, як цяцька, як писанка! - не втерпів я, щоб не примітить того Василеві.

- Тільки мені й добра зосталось, що та цяцька, та там у хаті е ще дві цяцьки - двое менших дітей, бо старші усі перемерли, - обіззався стиха Василь.

З хати вибігли й ті дві цяцьки: хлопчик восьми років і менша од його дівчинка, і справді гарна, як дорога цяцька. Я дивився на хату, розглядав оселю, а в мене все вертілася в голові думка, через що пропала та земля, як пропав і цей ґрунт з садком, де я стояв, і як Свіклицький з дідича та став наймитом.

«Чи не прогайнували та не пропили часом оті дрібні українські дідичі своїх маєтностей та ґрунтів?» - майнула в мене думка. І мені було якось ніяково питать про це в Свіклицького, щоб не зобидить його, допитуючись про предків, «що померли од редьки», як каже приказка, а може й од чого луччого й смачнішого за редьку.

Мене брала надзвичайна цікавість розпитать в Василя про це діло. Але Свіклицький почав поратись коло коней: розгнуздував коні й причеплював ім під морди шаньки - торбинки з вівсом. Давши коням обрік, він пішов до хати, запросивши й мене з делікатності до господи. Я окинув очима оселю. В оселі й двора не було. Стародавня хата стояла далеко од улиці в старому садку. Ближче до вулиці над окопом стриміли старі повіточки та чорніла невеличка комора з дубини, котра вже зовсім зчорніла й поросла дрібненьким мохом. Коло повіток до самої вулиці зеленів густий оксамитовий шпориш. Од улиці скрізь понад вір'ям стриміли старі осокори й осики з підтятим однизу гіллям. Було знать, що той підчос пішов на паливо. По дворі росли подекуди вроскидь старі акації. Перед хатою, під вікнами зеленіли кущі бузку та рожі, цвіли кущі оргинії й мальви, гвоздики, чорнобривці та настурці. За хатою зеленів старий садок. Хата була стара, стародавня, з чималенькими віконцями на чотири шибки, з високою стародавньою покрівлею. Од півночі уся покрівля аж зеленіла од моху, незгірше заросшого двора, неначе була вкрита шматками зеленого оксамиту.

Ми ввійшли в сіни. По один бік сіней були одчинені двері в чималеньку пекарню, по другий бік - була невеличка світлиця з узенькою кімнаткою. Я вступив у світлицю, і мені вдарив в лице холодний дух дуже старого дому, дух трухлявого дерева та порохні. Світлиця була стара - престара. На сволоках манячіли повирізувані і вже потроху постирані якісь написи, якісь взорці. Над дверима до меншої кімнати світився наскрізь проріз з приполичкою, де рядочком стояли дешеві чашки. В кутку на покуті був прибитий косинчик. На йому стояли образи, а один образ посередині на стіні був у срібній шаті. Віконечка чималенькі, двері низенькі. Коло порога на стіні висів помальований зеленою фарбою гарненький мисник, де не було ні однієї простої полив'яної миски, а натомість на поличках стояли сторч рядками фарфорові стародавні тарілки й зелені та сині тарілочки, якась чудернацька зелена пляшка, стояли стародавні не то два чайники, не то жбани з червоної міді, схожі на церковні стародревні сосуди. Усе це виявляло, що в цій світлиці колись проживали люде заможніші, з більшими достатками, ніж теперішній господар.

Холоднувате свіже повітря старого дому підсвіжило мої нерви, і після душного вагона мені було надзвичайно приємно тут посидіти й трохи одпочити. Нерви мої заспокоїлись. Вогкуватий та свіжий дух в світлиці був мені приємний. Я люблю цей дух стародавніх домів. І мої думки без моєї волі несамохіть перелетіли в давню давнину, в світлицю мого діда. Перед моїми очима встала уся обстава давніх дідових покоїв, одразу виникли, мов з туману, давні люде того часу, сивобороді діди з поморщеними жоками, але здорові, кремезні й веселі, бабусі в простих убраннях, але з ширим непотайним серцем; виникли, мов з туману, старі сиві українські шляхтичі в довгих сіртуках з вузькими рукавами, з намотаними на шиї чорними шовковими хустками, їх старі жінки в білих чипках або в шовкових хусточках на голові, в довгих шалях на плечах, з народною мовою в устах, з народними веселими жартами в розмові. Кругом мене на цих дерев'яних помальованих стільцях із чудернацькими вирізками на спинках неначе сиділи ті давні люде, провадили ширю веселу розмову. Я ніби почув їх голоси з далекої минувшости, їх розмову, веселий сміх, гострі жарти. Мені чогось здавалось, що з опрічної кімнати от - от незабаром одчиняться двері, і звідтіля вийде старенька, висока, рівна станом сива панія, котра колись мене малого годувала горіхами та маковниками: здавалось, що в дверях заманячать два кінці смугнастої шалі, котрі спадають додолу й черкаються об діл, заманячить ридикуль в її руках, і вона двигне ногою, присяде й зробить мені старомодний кнікс...

Світличка ніби дихнула на мене тим духом давніх часів, од котрого вже й сліду не зосталось. Згадки пішли за згадками, картини стародавнього життя виникали одна за однією, мов із туману. Я сидів задумавшись.

Свікліцький скинув катанку й сів коло стола. В чорній сіртучині з дешевої черкешини він ще більше скинувся на пана білим видом і високим та широким, трохи випнутим чолом, і м'якими лиснучими кучерями кругом голови.

- Чи далеко, Василю, повезеш пана? - спитала жінка в Свікліцького.

- Ой дуже далеко! Начувайся, Насте, лиха, бо може й дві ночі дома не ночуватиму, - обізвався Василь, і з - під його кудлатих вусів, багацько ясніших за борідку, блиснули білі густі й рівні, як підрізані, зуби.

Він бистро зирнув на мене: очі ніби промовляли до мене, що він жартує й тільки лякає жінку. Я вглядів, що в його карих очах світився розум, в погляді промайнули тьма й розвиток, промайнули гостро, але виразно, чого не можна зауважить в очах простих селян або міщан при їх нешвидких длявих думках, а його гострі очі виявляли швидке рушіння думок і спадковий примітний розвиток голови.

- Як я не вернуся додому на ніч, то тут вночі придуть до тебе розбишаки, видеруть вікно, влізуть у хату та цюк тебе сокирою по голові! А тоді витягнуть скриню в вікно з усім твоїм добром, з намистами й з дукачами, і з юбками та керсетами, - говорив Свікліцький.

- Чорт зна що верзе! Ше й лякає. Коли б хоч не лякав, - обізвалася Настя, стоячи коло судника та лузаючи насіння.

- Ож побачиш. Чогось моя душа почуває, що де тебе цієї ночі прибуде в гості отой страшний, рудий бородань різник Берко з тією здоровецькою сокирою, що нею рубає м'ясо в різницях, - промовив Василь.

- Ще й Берка на тобі в додаток! Мовчав би вже, коли не вернешся додому на ніч. Оттак він усе! Йому жарти, а я лягаю спати з дітьми, то аж трушуся: і сама хрещусь, і дітей хрещу, і вікна хрещу, і двері хрещу.

Кінець ознакомительного фрагмента.

Текст предоставлен ООО «ЛитРес».

Прочитайте эту книгу целиком, купив полную легальную версию (<https://www.litres.ru/van-nechuy-levickiy/zhivsem-rohovani/?lfrom=196351992>) на ЛитРес.

Безопасно оплатить книгу можно банковской картой Visa, MasterCard, Maestro, со счета мобильного телефона, с платежного терминала, в салоне МТС или Связной, через PayPal, WebMoney, Яндекс.Деньги, QIWI Кошелек, бонусными картами или другим удобным Вам способом.